

YORDAMCHI SO'Z TURKUMLARI

Shoymardonova Fotima

Surxondaryo viloyati. Termiz shahri. Termiz davlat universiteti akademik litseyi ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Annotatsiya: *Yordamchi so'z turkumlari haqida fikr va mulohazalar keltirilgan.*

Kalit so'zlar: *Yordamchi so'z turkumlari, Yordamchi So'z Turkumlari va Ularning Funktsiyalar, Ergashtiruvchi bog'lovchilar*

O'zbek tilida so'zlar o'zining leksik va grammatik xususiyatlariga ko'ra uchta katta guruhga bo'linadi: mustaqil so'zlar, yordamchi so'zlar va alohida guruhdagi so'zlar. Yordamchi so'zlar mustaqil leksik ma'noga ega bo'lmagan, gapda biror so'roqqa javob bo'lmaydigan va gap bo'lagi vazifasini bajarmaydigan so'zlardir.

Ular asosan mustaqil so'zlarni bir-biriga bog'lash yoki gapga qo'shimcha ma'no berish uchun xizmat qiladi. O'zbek tilida yordamchi so'zlar uchta turkumga bo'linadi: Ko'makchi, Bog'lovchi, Yuklama.

Yordamchi So'z Turkumlari va Ularning Funktsiyalari

1. Ko'makchi

Mustaqil so'zlardan keyin kelib, ularni boshqa so'zlarga bog'lash uchun xizmat qiladigan va turli ma'no munosabatlarini (makon, zamon, sabab, maqsad va h.k.) ifodalaydigan yordamchi so'z turkumidir.

• Turlari:

- Asl ko'makchilar: bilan, uchun, kabi, singari, sayin, qadar, orqali, bo'ylab, haqida.
- Vazifadosh ko'makchilar: Aslida ot, sifat yoki ravish bo'lib, ko'makchi vazifasida keladigan so'zlar: ustida, ichida, oldida, keyin, so'ng, qarshi, doir.

• Vazifasi: Masalan, "Dostim bilan keldim" gapida bilan ko'makchisi birgalik ma'nosini ifodalab, ikki so'zni bog'layapti.

2. Bog'lovchi

Gap bo'laklarini yoki qo'shma gap tarkibidagi sodda gaplarni bir-biriga bog'lash uchun xizmat qiluvchi yordamchi so'zlardir. Bog'lovchilar ikki guruhga bo'linadi:

A) Teng bog'lovchilar

Teng huquqli bo'laklarni yoki bog'langan qo'shma gaplarni bog'laydi:

- Biriktiruv: va, hamda, bilan.
- Zidlov: lekin, ammo, biroq, balki.
- Ayruv: yo, yoki, yoxud, dam... dam, goh... goh.
- Inkori: na... na.

B) Ergashtiruvchi bog'lovchilar

Ergashgan qo'shma gap tarkibida ergash gapni bosh gapga bog'laydi:

- Aniqlovchi: ki, kim.
- Sabab: chunki, negaki, zeroki.
- Shart: agar, agarda, basharti.

- To'siqsiz: garchi, garchand.

3. Yuklama

Gapdagi so'zlarga yoki butun gapga qo'shimcha ma'no (so'roq, ta'kid, ayruv, cheklov, gumon) beradigan yordamchi so'zlar va qo'shimchalardir.

- So'roq va taajjub yuklamalari: -mi, -chi, -a (-ya).
- Kuchaytiruv va ta'kid yuklamalari: hatto, hattoki, -oq (-yoq), -da, axir, ham.
- Ayruv va cheklov yuklamalari: faqat, gina (-kina, -qina), xolos.
- Gumon yuklamasi: -dir.
- O'xshatish yuklamasi: xuddi, go'yo, naq.

Mustaqil va Yordamchi So'zlar O'rtasidagi Farqlar

Xususiyati	Mustaqil so'zlar	Yordamchi so'zlar
Leksik ma'no	Bor (narsa, belgi, harakat anglatadi)	Yo'q (lug'aviy ma'no anglatmaydi)
So'roqqa javob berish	Har doim ma'lum so'roqqa javob beradi	Hech qanday so'roqqa javob bermaydi
Gap bo'lagi bo'lishi	Mustaqil gap bo'lagi bo'lib keladi	Mustaqil gap bo'lagi bo'lolmaydi
Morfologik o'zgarish	Ko'pincha egalik, kelshik, son shakllarini oladi	Asosan o'zgarimas shaklda bo'ladi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Nurmonov A., Mahmudov N. — "Hozirgi o'zbek adabiy tili. Morfologiya". Toshkent.
2. G'ulomov A. — "O'zbek tili morfologiyasi". Toshkent, "Fan".
3. Hojiyev A. — "O'zbek tili morfologiyasi, aktiv va passiv formalari".
4. Sayfullayeva R. va boshqalar — "Hozirgi o'zbek tili" (Darslik). Toshkent.
5. Jamolxonov H. — "Hozirgi o'zbek adabiy tili". Toshkent.
6. Tursunov U., Muxtorov J. — "O'zbek tili" (Morfologiya bo'limi).
7. Hojiyev A. — "Tilshunoslik terminlarining izohli lug'ati".
8. Nematov H. — "O'zbek tili sistem leksikologiyasi asoslari".
9. O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi (Yordamchi so'zlar maqolasi).
10. Abdurahmonov G'. — "O'zbek tili grammatikasi". Toshkent.